

DISTRIBUTION OF IDIOMS IN NEWSPAPER TEXTS AND ITS SPECIFIC CHARACTERISTICS

Davron Xolboyev

TerDU o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

2- kurs magistranti

Abstract: It is difficult to imagine the mass media system without newspapers and printed publications, especially during the past century, various political, social, economic news, and spiritual changes came to the attention of the public directly through newspaper texts. Based on this, newspaper texts were presented based on units that are understandable for the people and show their way of life and national color. If the impact of the Jadidism movement was very great in the introduction of newspapers and the press in Central Asia, then representatives of literature directly continued this task. That is why these texts began to use more and national language units as well as artistic specific units.

O'zbekistonda davriy matbuotning oyoqqa turishi Osiyodagi boshqa mamlakatlar bosma jurnalistikasi rivojlanishi bilan mushtarak xususiyatlarga ega bo'ldi. Masalan, gazetaning chinakamiga milliy xarakteri, vatanparvarligi, mahalliy xalqlar manfaatlarini himoya qilishdagi dadilligi, siyosatning keskin masalalarini yoritganligi "Taraqqiy" gazetasining birinchi soni chiqqan kunni (27-iyun) mustaqil O'zbekistonda jumalistlar, barcha ommaviy axborot vositalari xodimlarining kasb bayrami qilib belgilanishiga asos bo'ldi¹.

XVIII asming ikkinchi yarmida Angliya tomonidan bosib olingan Hindistonda dastlabki harflari terilgan bosma "Bengal gazet" 1780-yilda, 1816-yilda esa hindi, aniqrog'i, bengal Ganchadxar Bxaktachariga tegishli o'sha nomdagi boshqa bir gazeta, 1826-yilda esa aholi aksariyat ko'pchiligining tili bo'lgan hindi tilidagi ilk gazeta nashr etildi. «Туркестанские ведомости» gazetasi ham batamom uning materiallari xarakterini, yo'nalishi va mazmunini belgilab beruvchi mahalliy harbiy-ma'muriy hokimiyat tasarrufida edi². Turkiston o'lkasining milliy rivojlanishiga o'z hissasini qo'shgan matbuot vakillaridan biri "Taraqqiy" gazetasi edi. Atigi 3 oy faoliyat ko'rsatganiga qaramay, o'lkada barcha o'zgarishlarni tanqidiy va haqiqiy ma'noda ko'rsata oldi. Bu esa o'sha davr mustamlaka siyosatiga yoqmaganligi sababli gazeta musodara qilinib, uning asoschi va muharrirlari tazyiqqa olindi.

Hozirgi kunda OAV vositalarida, ijtimoiy tarmoqlarda "Hamma balo mana shundan" idiomasi uch kalamiz. Bu haqda ustoz G'aybulla

¹ Mo'minov F., Nurmatov A. va boshq. Jahon jurnalistikasi tarixi. Darslik. — T.: "Fan va texnologiya", 2008, 289- bet.

² Mo'minov F., Nurmatov A. va boshq. Jahon jurnalistikasi tarixi. Darslik. — T.: "Fan va texnologiya", 2008, 289- bet.

Salomovning “Рус тилидан ўзбек тилига мақол, матал ва идиомаларни таржима қилиш масаласига доир” kitobida berilgan va rus tilidagi “Вот где зарито собака” idiomasi juda ham ko’plab munozaralarga sabab bo’lganini ko’rdik. Chunki ushbu idiomasini so’zma – so’z tarjima qiladigan bo’lsak, albatta ma’nosi o’zgaradi. Bu esa idiomalarning xususiyatlaridan biri, ya’ni idioma boshqa tilga tarjima qilinmaydi, ammo uning boshqa tilda ekvivalenti mavjud. Olim G’.Salomovning shunday ma’lumot beradi: “Ma’lumki bu idioma asli nemis tilida bo’lib, shakl va mazmuni saqlagan holda tarjima qilingan. Chunki har qanday idioma boshqa tilda ham o’sha tilning xususiyatiga va xalq ichiga kirib borishi lozim. Ushbu idiomani biz jamiyatning barcha qatlamlarida duch kelamiz. Ch.Aytmatovning “Oq kema” asarida “Hamma balo mana shundan boshlandi”³ deydi ya’ni Shohdor ona bug’u avlodining boshiga juda katta baxtsizlik tushganini barcha o’rmonga bug’ularning ovlash natijasida katta baxtsizlik yuz berganini asarida bilib olamiz. Bu bilan ushbu idioma jamiyatning barcha jabhalarida aynan biror voqea hodisa haqida boshlashdan oldin voqeani boshlaydi, bundan tushunib yetadiki, aynan hozir qandaydir bir voqea haqida fikr hayolga keladi, ya’ni kirish so’zga fikrning boshlash sifatida qabul qilishimiz mumkin.

XX asr o’rtalarida gazeta matnlari xalqchilligi yanada ortdi, natijada matnlar va sarlavhalarda turli milliy xoslangan birliklar matbuot yuzini ko’rdi. Xususan, mustaqillik davri matbuotidan “Xalq so’zi” gazetasida quyidagi idiomalar ishlatilgan.

Oq suyak – aslzoda, oliy nasabli insonlarga va jamiyatda yuqori mavqega ega insonlarga nisbatan ishlatiladi⁴. Ushbu xatboshi matnida idioma berilgan bo’lib, O’zbekoyim xarakteriga urg’u beradi va milliy xoslanish orqali ifodalaydi: *O’zbekoyimning xarakteri ham ko’ngildagidek ochib berilmadi. Masalan, O’zbekoyim oqsuyak ayol. U dasturxon atrofida qo’lida yelpig’ich bilan pashsha qo’rib o’tirmaydi*⁵. Yoki keyingi idioma “tagiga suv quymoq” – biron kishi izidan yomonlik qilish, qarshi harakat uyushtirish⁶. Misol: Jo’raevning bu ishi haromxo’rlarga yoqmagan bo’lsa kerak, uning tagiga suv quyish uchun tirnog’i orasidan kir qidira boshladilar. “Mushtum”(http://elib.buxdu.uz/). Yana boshqa misolga yuzlansak, unda ham idiomatik birliklar mavjud. *Ajoyib xalqimiz bor. Odamlar orasida yurib, gohida shunday tesha tegmagan fikrlar, ta’riflarni eshitasizki, beixtiyor zavqingiz keladi.* (“Xalq so’zi” dan). Yurtimizda asosiy qatlam

³ Саломов Ф.Т. Рус тилидан ўзбек тилига мақол, матал ва идиомаларни таржима қилиш масаласига доир. - Тошкент, Ўзбекистон ССР Фанлар Академияси нашриёти, 1961. –159 б.

⁴ Бегматова Г. Ўзбек тили идиомаларининг кичик изоҳли луғати. ТерДУ нашр-матбаа маркази нашриёти. Термиз, 2021, 38 б.

⁵ <https://xs.uz/uzkr/post/oftoboyimning-tarbiyasini-olgan-qiz>. (“Xalq so’zi” gazetasining online sahifasi. 29 yanvar, 2020)

⁶ Бегматова Г. Ўзбек тили идиомаларининг кичик изоҳли луғати. ТерДУ нашр-матбаа маркази нашриёти. Термиз, 2021, 41 б.

bo ‘lmish yoshlarning sevimli jurnali “Yoshlik” da ham shu kabi idiomalar ishlatilganini kuzatdik. Masalan, Ushbu jurnalning 2016 -yil 4- sonida “Yozuvchi do‘stim Xoliyor Safarovga” maqolasida Anvar Suyun tomonidan “tesha tegmagan idiomasi qo‘llanilgan: *Til borasida ham ancha pishib qolganingizni sezdim. Qipchoq lahjasidagi so‘z, atama va iboralarni joyida qo‘llagansizki, kitobxon biror joyda lug‘at titmaydi. Masalan, qarindoshlarining olqishu maqtovlari ostida o‘qiyotgan talabaga nisbatan: “U shu tarzda, atrofida gilarning havoyi ko‘tar-ko‘tari va qalbida jo‘sh urayotgan his-tuyg‘ular bilan o‘qishni bitirdi...” degan jumladagi “ko‘tar-ko‘tar” iborasi boshqa tavsifga o‘rin qoldirmaydi. Rosti, bunday tesha tegmagan iboralar o‘rnida ishlatilganiga havas qildim*”⁷.

Yuqoridagi misollar tahlildan shunday xulosa qilish mumkinki, matbuot behudaga davriy so‘zi bilan birga kelmaydi, bunga sabab shu davr til xususiyatlari, mahalliy til vakillarining o‘ziga xos til unsurlari, xususan, ibora va idiomalarini o‘rinli qo‘llash orqali o‘z xalqchilik pozitsiyasini nbelgilaydi. Buning natijasida gazerta va jurnallar tilida joziba, milliylik, hissiy bo‘yoqdorlik ko‘zlangan maqsadga yanada tezroq va sifatliroq yetkazadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mo‘minov F., Nurmatov A. va boshq. Jahon jurnalistikasi tarixi. Darslik. — T.: “Fan va texnologiya”, 2008, 328 bet.
2. Бегматова Г. Ўзбек тили идиомаларининг кичик изоҳли луғати. ТерДУ нашр-матбаа маркази нашриёти. Термиз, 2021. 54 б.
3. Саломов Ф.Т. Рус тилидан ўзбек тилига мақол, матал ва идиомаларни таржима қилиш масаласига доир. - Тошкент, Ўзбекистон ССР Фанлар Академияси нашриёти, 1961. –159 б.
4. <https://xs.uz/uzkr/post/oftoboyimning-tarbiyasini-olgan-qiz>. (“Xalq so‘zi” gazetasining online sahifasi. 29 yanvar, 2020)
5. <http://elib.buxdu.uz/>
6. <https://yoshlikjurnali.uz/mulohaza/yozuvchi-dostim-xoliyor-safarovga/>

⁷ <https://yoshlikjurnali.uz/mulohaza/yozuvchi-dostim-xoliyor-safarovga/>